

GUNNING,

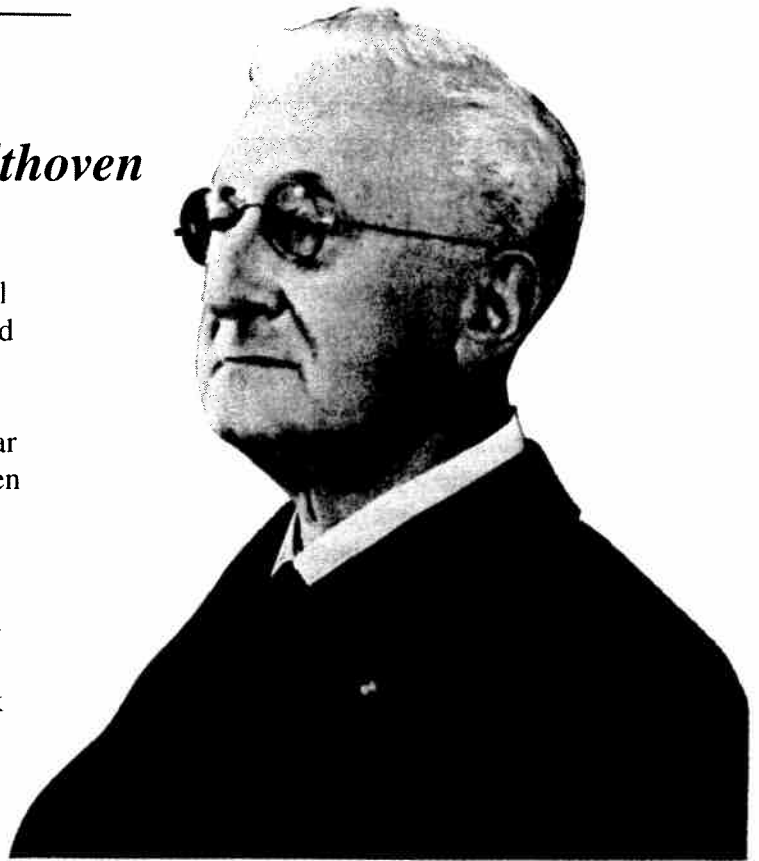
Emeritus met visie op Bilthoven

Co Winnips

De naam Gunning als landelijk of regionaal bekende persoonlijkheid zal velen onbekend zijn. Mogelijk weten sommigen dat een Gunning een bekend pedagoog was en dat een school in Utrecht die naam draagt. Maar de kans bestaat dat enkelen nog weet hebben van een andere Gunning die hier als emeritus woonde van 1924 tot 1933. Hij schreef zijn herinneringen op vanaf zijn vroegste jeugd, zijn studie, zijn ervaringen als predikant en als gepensioneerde. Het boek van Dr. J.H. Gunning J.Hz. bevat een hoofdstuk over Bilthoven dat zeer informatief is en waaruit wij graag een belangrijk deel overnemen. Maar vooraf het volgende:

Gunning heeft de voetsporen van zijn vader gevolgd die na in verschillende plaatsen, onder andere Blauwkapel, predikant te zijn geweest tot professor werd benoemd op theologisch en pedagogisch terrein aan de rijksuniversiteiten te Amsterdam en Leiden en daar een zekere bekendheid verwierf door zijn colleges en vele geschriften. Geboren in Hilversum (1858), beleefde de jonge Gunning zijn jeugd jaren vooral in Den Haag. Daar had zijn vader vaak leden van de koninklijke familie onder zijn gehoor en ook zoon Johan had contacten met hen in de periode 1861-1881. Vader en zoon waren beide intellectueel begaafd. De zoon deed na zijn vierde jaar gymnasium admissie-examen bij de Leidse universiteit en slaagde. Maar vader wilde dat hij toch het vijfde jaar ging afmaken. Dat was een zware en, intellectueel gezien, onnodige kwelling voor hem. Hij werd onhandelbaar en vader stuurde hem naar een strenge kennis in Bonn waar hij zich overigens goed vermaakte. Hij ontwikkelde een muzikale vaardigheid, sprak een aantal talen – hij beheerste er later dertien – maar was zonder meer zwak in wiskunde.

Na zijn theologische studie in Utrecht werd Gunning beroepen in Wilhelminadorp en daarna in nog zeven andere plaatsen.

Dr. J.H. Gunning J.Hz. (1858-1940)

Hij stond lang in Utrecht: van 1894 tot 1913. Hij heeft over die tijd veel verteld. Al gauw kwam een diaken hem 'ernstig en dringend' verzoeken, 'geen aanstoot te geven door velocipède te rijden'. Een dominee hoorde dat niet te doen, maar zelf kwam en ging hij wel per rijwiel. Gunning gebruikte daarna de fiets extra veel en vond allengs navolging bij collega's. Even typerend, maar dan meer op religieus vlak, was zijn opvatting over de te gebruiken liederenbundel tijdens de diensten. Ondanks tegenzin van gemeente en collega's liet hij niet zingen uit de gebruikelijke bundel maar uit de 'Vervolgbundel' die niet door een Generale Synode was ingevoerd, maar waarvan de inhoud naar zijn mening '... óók dogmatisch over het algemeen vrij wat *hooger* staat dan de oude gezangen...' (p. 197)

Gunning was voorganger in de Buurkerk en de Dom, belangrijke kerken, en het was een eer om daar te mogen preken. Maar Gunning

wilde zich niet waar maken door een show op te voeren door een eigen 'kanselgalm' te laten klinken. Het ging hem om de inhoud. Over zijn gemeente schrijft hij: 'De onderlinge omgang met de broederen was *goed*, maar niet *warm*.' (p.198) Hij deed trouw zijn huis- en ziekenbezoek, maar kwam niet graag op grote bijeenkomsten en hoefde niet de gevierde man te zijn op feestjes, bij herdenkingen en jubilea. Gezien zijn afstandelijkheid passeerde men hem steeds als het ging om benoemingen in commissies en besturen; er waren genoeg collega's die al te graag daarvoor in aanmerking kwamen. Dat men hem dan niet uitkoos begreep hij, maar het deed hem wel pijn. Hij was vaak eenzaam en zocht meermalen troost in 'het mooie versje van Mevrouw Baronnesse van Boetzelaer' uit haar boek *Het bloeiende kruis*. (p.219) Voor diepgravende discussies met geïnteresseerde en vooraanstaande vakgenoten was hij altijd te vinden en verder voelde hij zich thuis in zijn studeerkamer waar hij voor menig tijdschrift artikelen schreef, bijvoorbeeld voor zijn eigen blad Pniël, dat voor 80 % door hem gevuld werd.

Daar prepareerde hij ook zijn preken waarvoor hij tot zijn verbazing steeds een redelijke opkomst zag van een groep kerkleden die hem trouw was. Hij merkt op, dat hij in zijn Utrechts 'Homiletisch memorandum' 4010 preekbeurten had genoteerd. Kenmerkend in die preken was, dat hij daarbij steeds de actualiteit naar voren bracht, zoals toen de Boerenoorlog, de zaak Dreyfus etc. Steeds speelde zijn kerkopvatting mee, waardoor een verwijdering ontstond van de nabije betrokkenen, Gunning was niet rechtlijnig, te progressief en duidelijk te oecumenisch in zijn denken, fluisterde men of zei men openlijk. Hier vooral lag dan ook de oorzaak van de steeds groeiende vervreemding van de oude garde in elke gemeente. Ook uit de volgende plaatsen: Haarlem, Apeldoorn en Serooskerke vertrok Gunning om dezelfde reden en uiteindelijk vestigde hij zich als emeritus in Bilthoven dat hij ongetwijfeld kende van zijn omzwervingen in de omgeving per velocipède. Hij betrok het huis *Sursum Corda* (Verheft uw Hart), Rembrandtlaan 30 L (nu nr. 74).

Nu volgt een weergave uit het genoemde boek en wel het hoofdstuk getiteld 'Bilthoven 1924 – 1933' (pp. 252-257):

Van 1924 – 1933 heb ik in dit schoone dorp gewoond, er een mooi en geriefelijk huis bewoond, dat ik 'Sursum Corda' genoemd had en van waar ik stellig dacht eenmaal naar mijne laatste rustplaats te worden heengebracht. Maar God heeft het anders beschikt.

Bilthoven is een jonge gemeente. Toen ik in Utrecht predikant was, *begon* het eerst te bestaan. Door de uitbreiding van het spoorwegnet naar Zeist, naar Baarn en naar Soest, werden de fraaie bosschen, die zich nog haast ongerept over eene groote oppervlakte uitbreidden, als waardevol bouwterrein ontgonnen, en zoo werd ook op de plaats, waar nu Bilthoven verzeen is, het eene landhuis na het andere gebouwd, totdat het huizencomplex, dat allengs het voorkomen van een bloeiend dorp verkreeg, onder den naam Bilthoven zekere zelfstandigheid en een eigen karakter ontving. Burgerlijk tot de Bilt behorende, scheen deze loot van den ouden Biltischen stam zich met al de kenmerken van eigen leven en eigen aangezicht, tot een zelfstandige en onafhankelijke planting te zullen ontwikkelen, en ik geloof, dat de autoriteiten verstandig zouden hebben gedaan er eene *aparte* dorpsgemeente van gemaakt te hebben. Edoch dit geschiedde niet. De Bilt en Bilthoven bleven onder één bestuur en Bilthoven nam een steeds hooger vlucht. De plaats kwam in trek. Speculanten kochten het eene stuk grond na het andere, om het dan als bouwterrein met goede winst van de hand te doen. De makelaars, die zich in bedenkelijk aantal vermeerderden evenals de 'architecten,' die vaak met geleend geld en zonder heel veel controle van gemeente of geweten er maar op losbouwden, wisten door aanlokkelijke advertenties menschen, die graag 'buiten wilden wonen,' 'op zicht' te krijgen, reden hen

in auto's rond, lieten hen eenige huizen zien, die ze in gemoede *niet* konden aanraden en brachten op deze wijze velen tot het bouwen van een 'eigen' woning, die hun per slot van rekening duur genoeg kwam te staan, terwijl de geannonceerde 'lage belasting' óók al niet meeviel. En 's winters vonden die buitenmensen het in Bilthoven zoo allemenschelijkst stil en saai, dat velen weer spoedig, met veel verlies, hun 'landhuis' verkochten en eenige illusies en vele bankjes armer waren geworden.

Toen wij er kwamen was alles nog in zijn opgang. Er werd ontzaglijk veel gebouwd, de mooiste lanen werden met niet altoos mooie huizen en huisjes bezaaid en een grootsch-opgezet 'natuurbad' bezorgde aan de verbaasde inwoneren des zomers het 'genot' van een wonderlijk amalgame van vreemd gekleede en óók wel eens zonderling *ontkleede* waterrotten en zomaniakken, die het oorspronkelijk karakter van deze stille, vredige, landelijke bevolking niet in zijn voordeel beïnvloedden.

Geestelijk was Bilthoven een moeielijk te bearbeiten onderdeel van de gemeente de Bilt, die toen maar één leeraar rijk was, die, bij zijne vele uitnemende qualiteiten, nu juist niet een groot minnaar van het geregeld huisbezoek was en die voor het gestadig-aangroeiende Bilthoven niet veel meer dan Platonische liefde koesterde. Er was trouwens geen onmogelijker combinatie denkbaar dan van deze twee ongelijksoortige, ver van elkaar verwijderde bestanddeelen. Het oude dorp de Bilt was oer-conservatief en oer-orthodox, een 'bondsgemeente' in optima forma. Het jonge Bilthoven daarentegen was eene gansch-toevallige agglomeratie van forensen, die om de (gepretendeerde) goedkoopte van het leven en van de belastingen, om de gemakelijkheid waarmede men per trein of tram (een 90 keeren per dag) naar Utrecht en verder-gelegen plaatsen kon heen en weer reizen, velen aantrok. Welk een prachtgelegenheid – zoo maakte men zichzelf en anderen wijs – om de heete, drukke stad althans voor avond- en nachtrust te ontvlieden, terwijl ook vele wachtgelders, gepensioneerden en rustzoekenden, aangelokt door allerlei fraaieannoncen en afbeeldingen, bekoord door de liefelijke bosschen en de zingende vogelkens, zich lieten verleiden hier in dit aardsche paradijsje een honnig villa'tje te koopen of te huren. Maar, zooals ik reeds zeide, de zomersche verrukking onderging des winters nogal een scherpe ontgoocheling; als je uit het warme, gezellige lokaaltje stapte en den populaireren, altijd hulpvaardigen chef gegroet had, stond je voor donkere, koude, glibberige, eenzame lanen en al wachtte je ook een teeder-minnende gade met een warmen maaltijd en een warm hart, je moest er toch elken dag maar weer op uit en leed per slot van rekening kou en armoe, die voor velen niet opwogen tegen de zomergenietingen van dit 'ideale verblijf voor allen, die natuur en eenvoud beminnen,' zooals het in een der tallooze prospectussen heette.

Wanneer de winter aanbrak, en de regenbuien en stormen door de ontbladerde boomen op deze begeerlijke, dichte maar lichte huizekens neerkwamen, waren de klachten van teleurgestelde mopperaars nog al talrijk en bleken velen toch niet onlosmakelijk aan de Bilthovensche schoonheid gehecht te zijn geraakt. De groote intocht van vreemdelingen hield gewoonlijk gelijken tred met den even grooten uittocht van ontgoochelde en teleurgestelde huurders of koopers, die weer spoedig naar andere wind- en wereldstreken verhuisden. Er vertoefde in deze schoone dreven een zeer *vlottende* bevolking.

Het is te begrijpen, dat de zielenherder der uiterst conservatieve Biltenaren geen bijzonderen drang gevoelde om deze bewegelijke bevolking, die toch wettelijk even goed *zijne* parochianen waren als de lieden, die rond den grooten straatweg tusschen Utrecht en Zeist woonden, op getrouwe en ijverige wijze herderlijk te bearbeiten, temeer daar het huisbezoek bij dezen bekwamen man, die twee lycea van Hebreeuwsche kennis voorzag en die een eigen Gereformeerd Weekblad schreef, nu juist niet de voorliefde van zijn hart bezat').

Het moet trouwens erkend worden, dat de meerderheid der Bilthovensche bevolking weinig voor de Biltse kerk en haar leeraar gevoelde. Meer dan de helft behoorde tot geenerlei

¹⁾ Hij was echter eerst op 58-jarigen leeftijd in De Bilt gekomen, dus over het middendeel des levens heen. Zijn predikatiën waren bijbelsch, klassiek van stijl. Later accentueerde hij zéér bijzonder de absolute liefde Gods.

kerk, anderen tot de Gereformeerden en betrekkelijk weinigen waren Nederlandsch Hervormd, en men kan niet zeggen, dat zij met heete tranen het gemis van een zielenherder betreuden.

De afstand van de dorpskerk was groot, het verlangen naar zuiver-gereformeerde ziele-spijs in Bilthoven niet geweldig en zoo kwamen enkele belangstellende en gefortuneerde opgezetenen er toe de 'Biltsche Kapel' te stichten, waarin men op eigen houtje Evangelisatiewerk ging beginnen. Op een idyllisch plekje in de bosschen, aan een rijk Amsterdammer toebehoorend, verrees een keurig bedehuis en, door de contributiën van de 'leden' dezer Kapel daartoe in staat gesteld, kon men weldra bekende en geliefde predikanten uit Utrecht en daarbuiten uitnoodigen, om tegen een zeer behoorlijk viaticum, aldaar een goed woord te komen spreken²⁾. Velen vonden dit een idealen toestand. Elke week een 'mooie' preek van een bekend voorganger, professor of predikant, een beschaafd 'publiek,' dat, met kritischen zin en goeden smaak begiftigd, eene welsprekende rede wist te waardeeren, 't scheen alles alleszins bevredigend. Alleen mopperde men vaak over de belasting van de Biltsche Kerkvoogdij, die met bewonderenswaardige accuratesse de lidmaten of, als zij dat niet waren, de doopleden der vaderlandsche kerk wist te ontdekken en voor eene geldelijke bijdrage aan te slaan. Dàt belang is trouwens in onze vaderlandsche kerk overal secuur geregeld. De zorg voor iemands *beurs* is menigmaal grooter dan voor iemands *ziel*. Kerkelijk was de toestand van deze Kapel nu *niet* zoo bevredigend. Velen, die haar geregeld bezochten, *waren* geen lidmaat van eenigen kerk, en anderen die het wèl waren, bedankten voor hun lidmaatschap en het Bestuur der Kapel bestond uit mannen, die zelve ten deele tot een ander kerkgenootschap behoorden of nog nimmer hun attestatie bij den Biltschen pastor loci hadden ingediend – denkelijk óók al omdat zij op geen kerkelijk belastingpapier gesteld waren.

Op den duur ontwaakte, bij de voortdurende toeneming der bewoners, het bewustzijn, dat deze toestand toch zoo ideëel *niet* was. De dominees kwamen, nu ja, voor een heel kort poosje, zij moesten hun preek soms merkbaar bekorten, daar zij weer haastig den trein moesten pakken, die hen naar hun woonplaats voor hun tweede preek zou 'bevorderen,' maar sommigen verlangden toch nog wat *meer* dan enkel een mooie preek. Hoe ging het toch met zieken en stervenden, met de opgroeiende kinderen, met hen, die wel eens naar een gesprek met een sympathiek leeraar verlangden? Niet zonder oppositie van velen, maar ook met warme goedkeuring van anderen, werd het voorstel van het Bestuur ter tafel begroet om voor een bepaalden tijd een *vasten* predikant te benoemen, die dan het volle herderlijke werk zou verrichten, alle 'Hervormde' inwoners zou bezoeken en daarna zijn rapport zou uitbrengen of er aan de vorming van een zelfstandige kerkelijke gemeente Bilthoven te denken zou vallen³⁾. De zwakke, maar geestelijk-krachtige, vrome en bekwame emeritus-predikant Ds J.C. Helders woonde in Bilthoven, had herhaaldelijk in de Kapel gepreekt en nam deze moeilijke taak op zich. Huis aan huis heeft hij alle niet-Roomsche en niet-afgescheiden Christenen bezocht, terwijl hij elken Zondag voor de saamgestroomde menigte optrad, die hoe langer hoe meer het vriendelijk bedehuis kwam bezoeken. Maar wat bleek nu na het afmattend en vaak uiterst-teleurstellend 'huisbezoek' van dezen tijdelijken predikant? Dat de meeste kerkgangers geenerlei vasten kerkelijken band begeerden, heel vaak niet eens lidmaat waren, en het ook niet wenschten te worden, terwijl zij die het wèl waren, in overgrooten meerderheid tot de 'kleine burgerij' behoorden, beslist de streng-orthodoxe Bondsrichting verkozen, zoodat, daar toch bij vestiging eener zelfstandige gemeente, alleen de lidmaten stemmen mogen, het absoluut zeker was, dat er een 'bondsman' zou worden benoemd, voor wien stellig nòch traktement nòch begeerte bij de meerderheid der kerkgangers zou gevonden worden. Om deze reden werd van het vormen eener *zelfstandige* gemeente afgezien.

Toen kwam men op het denkbeeld, om in plaats van één dominee er *drie* te benoemen: één 'bondsman,' één 'confessioneele' en één 'ethische,' welke laatste dan speciaal Bilthoven als

²⁾ Dit geschiedde op initiatief van Ds. H.H. Barger, Ned. Herv. Pred. te Utrecht, na het overlijden zijner dochter te Bilthoven. Jarenlang heeft hij de belangen der Vereeniging als Voorzitter trouw behartigd.

³⁾ Dr. J. C. Prins, Emer.Ned.Herv.Pred. heeft eerst zeer ijverig gecatechiseerd, de zieken bezocht en huisbezoek gedaan, zijn arbeid is zoowel door de leden der Vereeniging als door niet-leden zeer gewaardeerd.

zijn kerkelijke wijk zou verkrijgen. De Biltse Kapel zou dan, onder zekere voorwaarden, als tweede kerk van de ééne gemeente de Bilt fungeeren en de drie predikanten zouden dan natuurlijk bij toerbeurt daarin preeken, tweemaal Zondags. Door het verdienstelijk Bestuur der Kapel, dat tot dusver vrijwel alles alléén en zelfstandig besloten had, werd dit voorstel aan de leden ter goedkeuring voorgelegd, en niet zonder enig zwak protest, met name ook van ondergeteekende, aangenomen. Ik waarschuwde tegen de verzwaring van financiële lasten, die men op zich ging nemen, tegen de nogal sterke beïnvloeding der leden bij de keuze van den 'ethischen' voorganger, die, volgens contract, door den kerkeraad *moest* benoemd worden op voordracht van de diligent-blijvende Bilthovensche Kapelcommissie, maar niets baatte. Toen men nu weldra een verhoogden aanslag in den kerkelijken omslag thuiskreeg, en men geregeld ook den bondsprekiant te hooren kreeg, dien zeer velen *niet* begeerden, werd bij sommigen de belangstelling in het kerkelijk leven er – ofschoon de kerkgang toenam en de kapel dientengevolge eenige jaren later aanzienlijk vergroot moest worden – niet grooter op en dachten deze met zekeren weemoed aan de vrije toestanden, die nu voor goed voorbij waren, terug. Ook ik behoorde tot hun getal. Kerkelijk heb ik mij in Bilthoven nooit op mijn gemak en op mijn plaats gevoeld.

Hier onderbreken wij deze tekst en verwijzen naar de brochure *Van Biltse kapel naar Zuiderkapel te Bilthoven*, die nog aspecten noemt die niet elders zijn opgenomen. Daaruit blijkt dat Gunning zeker in de eerste jaren van zijn emeritaat nog druk doende was in Bilthoven. De auteur, Elly M. Sanders, zegt op p. 9: 'Een belangrijke gebeurtenis voor de vereniging was ook het toetreden in 1925 van Dr. J.H. Gunning en zijn vrouw tot de gelederen. Zij waren heel actief. Dr. Gunning organiseerde bijeenkomsten ter bespreking van bijbelse onderwerpen. Ook preekte hij regelmatig in de kapel. Voor zijn eigen activiteiten in de gemeenschapsbond mocht hij de kapel gebruiken. Als tegenprestatie organiseerde hij een collecte ten behoeve van een harmonium voor in de consistoriekamer. En daarin slaagde hij; in 1926 kon hij dit harmonium aanbie-

den, compleet met psalm- en gezangboek en een bundel van Joh. de Heer'.

Gezien zijn leeftijd van 75 jaar, het feit dat zijn vrouw tegen de zeventig liep en het grote huis nogal bezwaarlijk werd besloten zij de rest van hun leven in een 'rusthuis' door te brengen. Zij vertrokken in 1933 naar Amsterdam. Hij overlijdt in juni 1940 en zijn lichaam wordt ter aarde besteld op de begraafplaats Zorgvlied aan de Amstel.

Literatuur

Dr. J.H. Gunning J.Hz., *Herinneringen uit mijn leven*. Uitgegeven en bewerkt door A. Brom Jr. met een voorrede van Prof. Dr. M.J.A. de Vrijer; Amsterdam 2^e druk 1941.

Elly M. Sanders, Enkele terugblikken in de historie. *Van Biltse Kapel naar Zuiderkapel te Bilthoven*. 75 jaar op weg; Bilthoven, 1991.